

LEV KREFT

Jugoslovanska sinteza: procesi integracije – dezintegracije

Teze in poteze

Čim bolj se bližata hkrati kongresni in volilni čas, tem bolj zastavljajo z vseh strani vprašanje: kakšne poteze bo povlekla Zveza komunistov Slovenije, da bo uveljavila svoj projekt socializma ali ga vsaj ohranila pri življenju skozi te neposredne preizkušnje. Menim, da je centralno mesto v strategiji ZKS zasedla naloga, da izpelje na pomlad 1990 kredibilne volitve (v programskem dokumentu se govori o poštenih, kar pomeni neposrednih in tajnih volitvah z več kandidati in političnimi subjekti, vendar je kredibilnost pomembnejša od poštenosti: ljudje morajo doživeti svojo promocijo v državljane s prav tako treznim entuziazmom, kot so doživeli sprejem ustavnih amandmajev vsem pritiskom navkljub).

Kredibilne volitve pomenijo ohranitev možnosti socializma v domačem slovenskem prostoru, celo ne glede na procentualna razmerja med posameznimi nosilci programov: Zvezi komunistov ni treba zmagati, doseči absolutno večino. Dovolj je, da uspe volitvam samim dati predznak lastnega dosežka, da torej državljani vedo, da je prav ta organizacija omogočila prehod iz enega političnega sistema v drugega. Hkrati pa doseženi standard državljskih volilnih pravic predstavlja nekaj podobnega kot nizka cena industrijskih izdelkov: podre vsak zid, ki si ga v federaciji postavljajo politični monopoli. Po neposrednih volitvah kredibilnega tipa, ki bodo pripeljale na politično sceno nove politične subjekte, skupine in posameznike, bo težko kjerkoli zahtevati ostajanje pri nižjem državljskem standardu. Hkrati bo razvoj reform v realsocialističnih deželah – in vsaj tu in tam obetaven prodor političnih sil socializma in novih gibanj v razvitih evropskih deželah – ustvaril okolje, v katerem se te vrste zgle dom ne bo mogoče dolgo upirati.

Mnogo bolj kot vprašanje, ali bo Jugoslavija šla v demokratične reforme političnega sistema ali ne, bo kmalu odprto vprašanje reformnosti, treznosti in postopnosti v tem procesu, namesto ihtavosti, radikalizma in revolucionarnosti. Revolucionarni radikalizem političnega monopolista vidi svojo lastno podobo v spačenem ogledalu, ko se danes sooča z radikalizmi, ki terjajo novo pisanje zgodovine, kazni za komunistične grehe, smešijo heroje včerajšnje rdeče zarje, zahtevajo spremembo imen ulic, mest in ustanov, in hočejo vsi po vrsti začeti vse skraja in na novo.

Zveza komunistov Slovenije se je razglasila za stranko demokratične prenovе, in ko to ne bi zvenelo neprijetno, bi dodali še, da je njen reformizem prej blago konservativen kot radikalno zanesen. Stabilnost političnega polja je okolje, ki bi v njem rada delovala, in v naslednjih nekaj mesecih bo že očitno, ali ji tako okolje

uspeva ustvarjati ali ne. Toda zaostrovanje front z radikalizmom, oživiljanje spopada med ‚revolucijo‘ in ‚kontrarevolucijo‘, pretehtavanje na ostrini britve med kapitalizmom in socializmom, strastno ideološko merjenje komunizma in socialdemokratizma, iskanje razredne osnove političnega delovanja in s tem razkrinkavanje razrednega nasprotnika – protirazreda – vse to zmore na zenitno točko reforme pripeljati reformi ravno nasprotno sile, sile dezintegracije.

Zato ‚zvezna strategija‘ Zveze komunistov Slovenije, ki pomeni predvsem njeno pripravo za zvezni izredno redni zapozneli kongres, pomeni predvsem njeno izkaznico pripravljenosti, da odigra v Jugoslaviji vlogo promotorja nekaterih načel, ob hkratni odprtosti za promocijo drugih reformnih načel z drugih smeri in tokov. Prav od ustreznosti ‚zvezne strategije‘ ZKS je odvisno, ali bo uspela volitve, ki je zanje pred vsemi odgovorna, izpeljati tako, kot je obljubila državljanom – kot svoj simbolni sestop z oblasti, z relativizacijo svoje vladavine ‚v imenu največje večine napredno usmerjenih ljudi‘ v smeri delnega vpliva na državne zadeve, ali tudi v smeri relativno bolečega volilnega poraza (kar bi bilo verjetno doseganje manj kot 30% glasov na proporcionalnih volitvah).

Programski dokument ponuja dve predpostavki ‚zvezne strategije‘ ZKS: da bo možno na kongresu ZKJ uveljaviti dovolj demokratičnih reformnih sprememb, da bo to pomenilo začetek sestopa ZKJ z oblasti v federaciji in da bo hkrati možno v ustavnih spremembah začeti z uveljavljanjem zamisli o ‚asimetrični federaciji‘. Vendar je tu določena hiba. Če prvi del reforme ima ‚nujno‘ podlago, je drugi nima: ‚AF‘ v SFRJ nima takih možnosti, da postane večinsko ali celo konsenzualno stališče, kot usmeritev k državljanu, kredibilnim volitvam, parlamentarni vladavini, večstrankarskemu kombiniranemu sistemu ipd. Zato je treba razmisliti, ali je ‚AF‘ primerna strategija ZKS za ZKJ in SFRJ. Običajna razlaga zamisli o asimetrični federaciji, ki se z njo srečamo tudi v programskem dokumentu »Za evropsko kakovost življenja«, pravi: »Zavzemamo se za takšen razvoj jugoslovanske federacije, v kateri bosta stabilnost in učinkovitost zvezne države zasnovani na priznavanju razlik in samostojnosti njenih republik. Tiste republike, ki se za določeno rešitev zavzemajo in jo spreminjajo, se lahko dogovorijo, da jo opravljajo skupno, pri čemer morajo zagotoviti tudi sredstva za opravljanje takšnih zadev. Takšna odločitev pa zavezuje le tiste republike, ki jo sprejemajo.«

Taka zamisel je zanimiva, vendar ne sega v reformo jugoslovanske federacije skozi bistvo njene dosedanje krize, ampak se tej krizi le prilagaja tako, da njej navkljub skuša omogočiti vsaj delne prodore v razvoj in k spremembam. S tem ni odgovorjeno na temeljno vprašanje – in to temeljno vprašanje ni vprašanje integrativnosti, ampak vprašanje stabilnosti zvezne države kot skupnosti državljanov in federalnih enot. V odgovoru na to temeljno vprašanje dokument ostaja v mejah ohranitve razmerij avnojske Jugoslavije. Kaj pa, če avnojska Jugoslavija razpada oziroma doživlja dezintegracijske procese prav po logiki samih avnojskih pravil igre, ki jih je razvoj pač povozil? Treba se je seveda odpovedati modelu integrativnosti, ki je neločljivo povezan z avnojsko Jugoslavijo, in v tem pogledu dokument ne skriva svojih namenov: dokončati partijski monopol in že razkrojeno integrativno ideologijo tudi javno razglasiti za mrtvo.

Toda s kakšno novo logiko nadomestiti to staro, ki je bila svoj čas kar dovolj uspešna in je omogočala desetletja trajajočo stabilnost, z nujnimi in izsiljenimi spremembami vred? In zakaj je stara integrativnost propadla? Verjetno prav zato, ker je dobro opravila svojo vlogo: državo je pripeljala na rob srednje evropske razvitosti nekje v začetku ali v sredini šestdesetih let. Za prestop te meje pa veljajo

povsem drugačna pravila, kriteriji in standardi, kot za 'izgradnjo socializma in porušene dežele'. Ker ta pravila in modeli niso nastali ne prevladali, se je obstoječi model pač branil pred razpadom tako, da je podaljševal svoj delirij. Tako je cena za nujne spremembe modela postala zdaj že tako visoka, da je res vprašanje, ali se jo sploh še splača plačati. Vsekakor pa je zamisel asimetrične federacije relativno neambiciozen predlog, da tisti del federacije, ki to zmore, prestopi razvojni prag po svoje. Model asimetrične federacije, cepljen na teorije neomejene republiške suverenosti, sloni pač na prepričanju, da je lahko večnacionalna federacija primerna le, če so vse državne zadeve izvorno v rokah republik, medtem ko so eventualne skupne stvari stalnega dogovarjanja bodisi vseh, bodisi samo nekaterih.

Hiba zamisli o 'AF' je odsotnost priznavanja kakršnihkoli trajnih in neodtujljivih poslov ali pristojnosti federacije: strah pred potresom, ki bi najbolj prizadel najvišja nadstropja, je tako velik, da se gradnja ne zmore premakniti iz faze stalnega podgrajevanja in elasticiranja protipotresnih temeljev (druga hiba, ki nas tu ne zanima, je seveda tudi v nereflektirani predpostavki, da so republike nekaj simetričnega, da je torej republiška suverenost imuna na notranjo asimetričnost, kar med drugim pomeni tudi izhajanje iz napačne predpostavke, da se republiška in nacionalna suverenost prekrivata).

Potrebna je taka ločitev trajnih pristojnosti republik in federacije, ki bo onemogočala konflikt pristojnosti in vpeljala na vseh ravneh neposredno odvisnost delovanja države od parlamentov, ne pa od medsebojnega spopadanja in mešetarnjenja zveznih držav. To pa je dosegljivo le tako, da ima zvezna država trajne in jasno določene pristojnosti, ki si jih ne deli z republikami, ampak jih opravlja pod kontrolo zveznega parlamenta. Republike (v okviru avtonomije pa tudi pokrajine) imajo lastne pristojnosti, in v tem okviru se lahko seveda obnašajo povsem asimetrično, kar med drugim ne pomeni le razlikovanja, ampak tudi pripravo tal za nastajanje novih, za vse skupnih in trajnih kriterijev in modelov. Federacija brez trajnih pristojnosti (zagotavljanje evropskega standarda svobode in pravic na celotnem teritoriju, temelji političnega pluralizma, kreditnomonetarna politika skupnega in odprtega tržišča, obramba federalne suverenosti in meja, mednarodna politika) je lahko le federacija trajnih dezintegrativnih teženj. Asimetričnost bi delovala kot predlog prepričljiveje, ko bi ji dodali tudi zahtevo po paralelizmu: federacija in republika sta lahko obe suvereni državi le, če se ne moreta med seboj pri opravljanju svojih suverenih opravil nikjer drugje srečati kot v neskončnosti. Zavzemanje za 'AF' brez paralelizma pa pomeni, da prepuščate zvezno državo njeni avnojski dezintegraciji in gradite mehanizem varstva pred njenim razpadanjem v varnem zavetju ene ali več republik.

Ob takem predlaganem modelu federacije (paralelizem plus asimetričnost) se dá povsem drugače zagovarjati zahteva po ukinitvi dosedanjih integrativnih faktorjev (partijski državni monopol v federaciji in ideologija avnojskega jugoslovanstva). Kredibilne volitve za federalni dvodomni parlament potekajo po drugačni logiki kot volitve za republiško politično oblast, ker gre za paralelno ločene državne funkcije, in so zato tudi subjekti zveznega pluralizma drugi kot subjekti republiškega pluralizma. Ob usmeritvi ZKJ v demokratični reformizem, ki pomeni vsekakor ukinitvev demokratičnega centralizma, tu tudi ni več potrebno govoriti o zvezi zvez nacionalnih oziroma republiških komunistov, ki predstavlja svoje vrste asimetrično federacijo. Pač pa je treba govoriti o strategiji oblikovanja vsakokratne socialistične volilne večine na dveh različnih ravneh, z različnimi sredstvi in na različne načine.

ZKS bo morala, če bo hotela izid kongresa ZKJ predstaviti kot zmago demokratične reforme in če bo hotela izpeljati kredibilne volitve, svoj koncept ‚AF‘ bistveno spremeniti. Pri tem bo morala prevzeti rizik, da bo v lastnem političnem prostoru predstavljala stranko demokratične reforme federacije v smeri njenih trajnih pristojnosti, kot opozicijo vsem tistim političnim grupacijam, ki zahtevajo ‚kompetitivni‘ vstop v evropsko kvaliteto življenja: kdor pač zmore in kadar zmore, Jugoslavija pa le pod pogojem, da je to konsenzualno in na lasten način zmožna početi vsaka suverena republika zase.

Ljubljana, november 1989